אישים באגרות הראי"ה

הרב יעקב שאול אלישר (היש"א ברכה), הראשון לציון

הראשון לציון, הרב הראשי הספרדי בארץ ישראל · תקע"ז–תרס"ו (1817–1906)

3 אגרות

דברי הרב קוק ודברי הרב שלמה אבינר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

בקצרה

הרב יעקב שאול אלישר, המכונה "יש"א ברכה" על שם ספרו, נולד בכ"ג בסיוון תקע"ז (1817) בצפת, ובילדותו עברה משפחתו לירושלים. בשנת תרי"ג (1853) הוסמך לדיין ולמורה הוראה, ויצא בשליחויות לרבני ירושלים. בשנת תר"ם (1880) ויתר על משרת הראשון לציון לטובת מחותנו, הרב רפאל מאיר פניז'ל.

בט"ו בשבט תרנ"ג (1893) הוכתר לראשון לציון, ושימש בתפקיד עד פטירתו בכ"ח בתמוז תרס"ו (1906).

הרב קוק על הרב יעקב שאול אלישר

בימי מחלוקת השמיטה הרב קוק מזכיר את הרב אלישר בין הגאונים שקדמו לו בהיתר המכירה (ראו בפרשת שמיטת תר"ע והיתר המכירה): הדרך כבר נכבשה על ידי "רי"א מקאונא והגאון הספרדי מוהרי"ש אלישר" (כרך א', אגרת רצא), וכותב לרידב"ז (ראו בפרשת הרידב"ז והרב קוק - מחלוקת השמיטה באהבה) שההיתר כבר יצא ונתפרסם "ע"י הגרי"א והרב הספרדי אלישר ז"ל, ועוד כמה מפורסמים" (כרך ב', אגרת תקכב). באגרת לרב יצחק אייזיק הלוי הרב קוק מזכיר שכבר העיר כך "הגאון בכור אלישר, החכם-בשי המנוח ז"ל מירושלים, בסדר התירו" (כרך א', אגרת רעב). ככל הנראה הכוונה לרב יעקב שאול אלישר, שהיה החכם באשי ונפטר שנים אחדות לפני כן.

הרב שלמה אבינר על הרב יעקב שאול אלישר

בין "גאוני עולם" שתמכו בהיתר המכירה, שנעשה לראשונה בשנת תרמ"ט, נמנה גם "הראשון לציון הרב יעקב שאול אלישר", לצד רבי יצחק אלחנן, המהרי"ל דיסקין, האדר"ת ומרן הרב קוק. (מקור: אני בוחר בהיתר מכירה (אבינרפדיה); אוצר בית דין או היתר מכירה? (אבינרפדיה))

האגרות

כרך א', אגרת רעב: (ככל הנראה עליו) לרב יצחק אייזיק הלוי: הרב אלישר, החכם באשי, כבר העיר על עניין השארת חלק מהקרקע לקיום מצוות שביעית.

"הגאון בכור אלישר, החכם-בשי המנוח ז"ל מירושלים"

כרך א', אגרת רצא: לרב אלכסנדר פריינד: הרב קוק לא היה המתיר הראשון, וקדמו לו הגאונים מקובנה והרב אלישר.

"והגאון הספרדי מוהרי"ש אלישר"

כרך ב', אגרת תקכב: לרידב"ז: ההיתר כבר יצא ונתפרסם על ידי הרב יצחק אלחנן והרב אלישר.

"ע"י הגרי"א והרב הספרדי אלישר זי"ל"

נוסח האגרות – עם ביאור

3 האגרות שבהן נזכר הרב יעקב שאול אלישר, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רעב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' אדר ראשון תר"ע - יפו **נמען:** הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי

בעניין ההצעה להשאיר חלק קבוע מכל קרקע לקיום מצוות השביעית: כבר הציע זאת הראשון לציון ר' יעקב שאול אלישר. אבל הרב קוק חושש שקצבה קבועה תיראה כאילו בזה מקיימים את המצווה כתיקונה. לכן החמיר יותר: ההיתר חל רק על מה שנוגע לקיום הישוב, ולא על גינות נוי וגידולים שאינם עיקריים. גם נטיעות חדשות אסורות. על הישיבה: נערכה בחינה, והרב קוק מלמד מתוך 'דורות הראשונים'. הוחלט לייסד הגרלה כבסיס כספי לישיבה.

עיקרי הדברים

- הצעת חלק קבוע לשמיטה, ונימוקי ההחמרה.
- ההיתר רק לצורך קיום הישוב.
- הישיבה: בחינה, לימוד 'דורות הראשונים', והגרלה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ב' אד"ר[4] תרע"ן.

ישאו הררי קודש שלו'[5] לכבוד הרב הגאון הגדול, עטרת תפארת. מעוז ומגדל, מוהר"ר[6] יצחק אייזיק הלוי [רבי יצחק אייזיק הלוי, בעל "דורות הראשונים"] שליט"א[7], שלמא רבא למר.

יקרת הדר"ג[8] קבלתי, וברב שמחה קראתי את דבריו היקרים.

ובענין הנחת חלק ארץ לקיום מצות שביעית, כבר העיר כן הגאון בכור אלישר, החכם-בשי המנוח [הרב יעקב שאול אלישר, הרב הראשי הספרדי בירושלים, ממתירי המכירה בשמיטת תרמ"ט] ז"ל[9] מירושלים, בסדר התירו, אמנם לא נחית לטעמא דמר נ"י[10]. אבל אנכי ראיתי, שאם נתן קצב אחד לכל, יעשה הדבר רושם של קביעות, כאילו בזה מקיימים מצות שביעית כתיקונה. ע"כ[11] הרחבתי את הדבר יותר לחומרא, ולטובת ההזכרה של חובת המצוה כמאמרה, ע"י[12] מה שלא ניתן ההיתר גם אחרי המכירה כ"א[13] על כל מה שנוגע למצב קיום הישוב. וישנם בכל מושבה חלקים רבים, הרבה יותר מדונם לכל אכר, שאינם נוגעים לקיום הישוב, כמו גנות לשם פאר, וזרעונים שאינם עקריים כ"כ[14] בחיי המושבות, שאפשר להתקיים מבלעדן, ומה שאיננו עבוד איננו בכלל המכירה. ובזה המצוה מתקיימת, עכ"פ[15] שלא תשתכח תורת שביעית, ומזקקת לדרוש בשאלת חכם על פרטים, וכמובן משתנית היא ההוראה לפי הכרח המצב, שמזה משתרש בלב, שבכל כחנו אנחנו צריכים להשתדל לקיים המצוה כתיקונה, ושההיתר הוא היתר של דוחק השעה, יותר ממה שיכול להשריש כזאת קצב שוה לכל.

ודימוי הדר"ג מלקט שו"פ[16], נאה הוא מאד לענין השמטת הפירות, שא"א[17] לקיים "ואכלו אביוני עמך" [שמות כג, יא] הנאמר בה, אבל לא לענין עבודה, אם לא כשנדמה הדבר לביטול דין עבד עברי כולו כשאין היובל נוהג, משום שאין הפרט של "עד שנת היובל יעבד עמך" [ויקרא כה, מ] יכול להתקיים בנרצע, כעירכין כ"ט א'.

ולענין עקירת כלל המצוה, הנה להסוברים שהיא מדרבנן מתקיים חלק המצוה ע"י מה שישראל אסור לעשות העבודות שהן מה"ת[18] בשמיטה של תורה, ע"פ[19] סדרי ההוראה הנהוגה, רק אם שמיטה דאורייתא, אז ע"י בטול המלאכות דרבנן כולן, חשוב עקירת כל המצוה, וזה מתוקן באמת ע"י השיור, אמנם כבר הונהגנו, שלא להתיר נטיעות חדשות, ונטיעה לרובא דרבוותא היא דרבנן, א"כ[20] נשאר עדיין חלק מדבריהם גם לפי ההוראה.

והשי"ת[21] ירחם על עמו וארצו מהרה, ויחבש לשבורי לבב המחוצים במחץ כאב נורא על המצב המדאיב של אה"ק[22] ויושביה, המעיק להכנס בפרצות דחוקות כאלה, ויתן מהרה מציון ישועה לישראל תפארתו, ונשא ברמה את דגל תורתנו הקדושה וקיום כל מצותיה, ובכללן המצות התלויות בארץ בכלל וקדושת שבת הארץ בפרט, על אדמת הקודש, לשמחת לב כל אוהבי שם ד' המצפים לישועת אמת.

בענין הישיבה, השורש אשר החילותי הולך ב"ה ומתערה. ביום אדר"ח[23] העבר היתה בחינה, והנני רואה בהם ב"ה סימן ברכה.

ספרו הגדול, החביב עלי חבת נשמה, ["דורות הראשונים"] נחשב אצלנו לאחד הלמודים החשובים מאד. ולפעמים אני מרצה לפניהם פרקים מתוכו, בהוספת השקפות. ואקוה בעה"י[24] כשיסודר הענין יותר, שיחזיק ספרו דמר, וכל הלמודים והעיונים המתלוים אליו, מקום גדול והגון מאד.

לשם התחלת הבסיס החמרי, הוחלט אצלנו ליסד גורל, שנקוה שיאושר במשך הזמן הקרוב ג"כ[25] בדרך רשמי, מטעם הרשות, לשם הישיבה.

יואל ד', הבוחר בתורה ובארץ חמדה, מראשיתנו המצער להשגיא מאד את אחריתנו, למען עמו ונחלתו וקדושת אור תורתו.

הנני חותם בברכה, בבריות גופא ונהורא מעליא, יאירו עיני הדר"ג לאורך ימים טובים, דשנים ורעננים, להאיר עיני ישראל באור תורתו וחכמת לבבו הרחבה, כנפשו הרוממה ונפש מלאה רגשי כבודו ואהבתו, מברכו מהררי קודש ברכת החיים והשלו'[26] וכל טוב סלה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. אד"ר - אדר ראשון
5. שלו' - שלום
6. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. הדר"ג - הדרת גאונו
9. ז"ל - זכרונו לברכה
10. נ"י - נרו יאיר
11. ע"כ - על כן
12. ע"י - על ידי

13. כ"א - כי אם
14. כ"כ - כל כך
15. עכ"פ - על כל פנים
16. שו"פ - שכחה ופאה
17. שא"א - שאי אפשר
18. מה"ת - מן התורה
19. ע"פ - על פי
20. א"כ - אם כן
21. והשי"ת - והשם יתברך
22. אה"ק - ארץ הקודש
23. אדר"ח - א' דראש חודש (היום הראשון של ראש חודש)
24. בעה"י - בעזרת השם יתברך
25. ג"כ - גם כן
26. והשלו' - והשלום

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת רצא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב ניסן תר"ע - יפו **נמען:** הרב אלכסנדר פריינד

הרב קוק כותב 'בדמעות' על מכתביו הפוגעים של הרב פריינד. הרב קוק אינו איש ריב. ההכשר (על שמן השומשום) ניתן ליפו ולמושבות בלבד, והרב קוק אינו יכול לחזור בו מהיתר שאינו מוצא בו טעות. בשמיטה הרב קוק לא היה הראשון להתיר: קדמו לו ר' יצחק אלחנן מקובנה, הריי"ש אלישר והאדר"ת. בלי ההיתר יעבדו באיסור, וזה יביא לפרצות. בעניין החלב והכתובות עשה ככל יכולתו.

עיקרי הדברים

- צער על מכתבים פוגעים.
- ההכשר רק ליפו ולמושבות.
- קודמיו בהיתר השמיטה.
- חלב וכתובות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ב ניסן תרע"ן.

לכבוד הרה"ג[4] הישיש מו"ה[5] אלכסנדר פריינד [הרב אלכסנדר זושא פריינד, מרבני העדה החרדית בירושלים] נ"י[6], שלו'[7] וברכה.

הנני כותב לכת"ר[8] בדמעות ודם לבבי. זה כמה פעמים, שקבלתי ממנו מכתבים מלאים דברים מכאיבים. אמנם דן אני אותו לכ"ז, שאורייתא הוא דקא מרתחא לי', [שהתורה היא המרתיחה אותו (תענית ד)] וכונתו לש"ש, אבל הלא אפשר לת"ח[9], ביחוד שבא"י[10], לבחור בסגנון יותר חביב והגון. יאמין לי כת"ר[11] כי מעולם לא עלתה על דעתי להיות ח"ו[12] איש ריב ומדון, ותמיד דרכי לבטל את דעתי מפני דעת חברי, ואם הי'[13] עולה על דעתי, שהענין דש"ש יהי'[14] לסלע של קפידות ומחלוקת, לא הייתי מתערב בזה כלל, אע"פ[15] שלדעתי ההיתר פשוט. אבל אחר שכבר יצא להיתר ממני ומביד"צ[16] שלנו, איך אוכל בעצמי למשוי נפשי הדרנא [לעשות את עצמי חוזר בי (ארמית)] בדבר שלא נשתנתה דעתי כלל, ואין לי ע"ז[17] שום יסוד. איני מופנה עכשיו להשיב לכת"ר בדקדוקי תורה בזה, ובאמת כל הדקדוקים למותר הם בענין פשוט כזה, ואפי'[18] אם הייתי טועה ח"ו בספק של מנהג הי' ג"כ[19] ראוי לישא פנים, ולחפות באהבה ע"ז. ובפרט שלא נתתי ההכשר כי"א[20] בשביל יפו והמושבות, ואם הם משתמשים בו במקומות אחרים לא אני יכול למחות.

ובענין השביעית, הלא לא הייתי אנכי המתיר הראשון, וכבר נכבשה הדרך ע"י[21] הגאונים ריי"א מקאונא [הרב יצחק אלחנן ספקטור מקובנה] והגאון הספרדי מוהריי"ש[22] אלישר, [הרב יעקב שאול אלישר, הראשון לציון] וכמ"ח[23] הגאון האדר"ת[24] [וכבוד מורי חותני, הגאון האדר"ת, הרב אליהו דוד רבינוביץ תאומים] ז"ל[25] ג"כ הסכים ע"ז בשמיטה העברה. ובפרט שאם לא ההיתר היו ג"כ עובדים באיסור, והי'[26] הדבר גורם פרצות גדולות ביתר עניני היהדות, כידוע שמי שפועל בעצמו לעשות דבר איסור הולך הוא ונטבע ברעות רבות, ד"י[27],

מה שא"כ[28] עכשיו כשהם עושים ע"פ[29] היתר אפי'[30] אם הוא דחוק אין הדבר מביא פרצה. ואני בתומי הלכתי, ואחשוב שראוי לכ"ת[31] ולכל ת"ח[32] שידונו אותי לכ"ז.

וע"ד[33] החלב, [פיקוח על חלב שחלבו נכרים ("חלב עכו"ם")] מה שאפשר לי לעשות עשיתי, קראתי לבעלי החלב ואיימתי עליהם, ונתקשרו בקשר בכת"י[34] [והתחייבו בכתב ידם] ובחומר שיעמדו אצל החליבה. ומה אוכל לעשות יותר, די יודע לבבי שאני חפץ לגדור את הכל, אלא שאין בי כח. וכן בענין הכתובות, קשה לי לתקן מעוות ישן, שכבר נשרש ג"כ ביתר ערי הק'[35], ומ"מ[36] אני מעורר בכל הזדמנות, שיותר טוב לכתוב כתובות, ולא לסמוך על הנדפסות, והשומע ישמע.

את זה ראיתי להשיב לכת"ר מפני הכבוד. ואבקשו מאד, שנהי'[37] אוהבים זא"ז[38], וידר"ש[39] באה"ר[40] את שלו' רבני הבד"צ[41] שי'[42], וביחוד שלו' חביבי הרב הגרל"ד[43] שי' ויודיעם שנפשי קשורה באהבתם, יה"ר[44] שיהי'[45] כמים הפא"פ[46]. [כמים הפנים אל פנים (משלי כז, יט)] והי' ז"ש[47] וברכה.. כנה"י[48] ונפש ידי"ע[49] דוש"ת[50],

הק' אברהם יצחק ה"ק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. הרה"ג - הרב הגאון
5. מו"ה - מורנו הרב
6. נ"י - נרו יאיר
7. שלו' - שלום
8. לכת"ר - לכבוד תורתו
9. לת"ח - לתלמידי חכמים
10. שבא"י - שבארץ ישראל
11. כת"ר - כבוד תורתו
12. ח"ו - חס ושלום
13. הי' - היה
14. יהי' - יהיה
15. אע"פ - אף על פי
16. ומבי"צ - ומבית דין צדק
17. ע"ז - על זה
18. ואפי' - ואפילו
19. ג"כ - גם כן
20. כ"א - כי אם
21. ע"י - על ידי
22. מוהרי"ש - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ש (למשל: יעקב + שמואל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
23. וכמ"ח - וכבוד מורי חמי (האדר"ת)
24. האדר"ת - אליהו דוד רבינוביץ־תאומים
25. ז"ל - זכרונו לברכה
26. והי' - והיה
27. ד"י - די ירחם
28. שא"כ - שאם כן

29. ע"פ - על פי
30. אפי' - אפילו
31. לכ"ת - לכבוד תורתו
32. ת"ח - תלמידי חכמים
33. וע"ד - ועל דבר
34. בכת"י - בכתב יד
35. הק' - הקטן
36. ומ"מ - ומכל מקום
37. שנהי' - שנהיה
38. זא"ז - זה את זה
39. וידר"ש - וידרוש שלום
40. באה"ר - באהבה רבה
41. הבד"צ - הבית דין צדק
42. שי' - שיחיה
43. הגרל"ד - הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות ל, ד (למשל: לוי + דוד) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
44. יה"ר - יהי רצון
45. שיהי' - שיהיה
46. הפא"פ - הפנים אל פנים
47. ז"ש - זה שלום
48. כנה"י - כנפשו היקרה
49. ידי"ע - ידידו עוז
50. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקכב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ט אדר שני תרע"ג - יפו **נמען:** הרידב"ז, עין זיתון

תשובה לטענות הרידב"ז: הרב קוק לא התיר לישראל מלאכות דאורייתא בשביעית, ומי שנענש לא שמע להוראתו. הרב קוק מתעב את הרע שברשעים, אבל אוהב את החלק הטוב שבהם, כי 'יחלק ה' הוא', ועבודת הקודש בנויה על קירוב רחוקים ולקט ניצוצות. את 'המגילה' של הבריונים לא החריש מאדישות: הרב קוק חלה מצער, אבל מחאה הייתה מוסיפה 'תבן על מדורה'. הרב קוק לא 'עקר שמיטה', אלא דאג שלפחות תיעשה מכירה. ועל העצה לצאת לרבנות בחוץ לארץ: לא יחליף רגע של אוויר ארץ ישראל בכל הון העולם. האהבה ביניהם אינה תלויה בדבר.

עיקרי הדברים

- לא התיר מלאכות דאורייתא.
- אהבת החלק הטוב שברשעים.
- שתיקה מפני כבוד התורה.
- לא עקר שמיטה.
- אוויר ארץ ישראל.
- אהבה שאינה תלויה בדבר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ט אדר ב' תרע"ג[4],

לכ'[5] הרב הגאון הגדול כו'[6] כו' כו', מוהר"ר[7] יעקב דוד רידב"ז[8], בעין זיתון [הרב יעקב דוד וילובסקי, הרידב"ז, רב צפת, שהתנגד להיתר המכירה; עין זיתון היא כפר ליד צפת] תובב"א[9].

אחדשה"ט[10],

הנני משיב בקצרה ע"ד[11] כ"ג[12]. זקף על חשבוני זריעתם של בני סאמארין [האשים אותי בכך שאנשי זכרון יעקב (סמארין) זרעו בשביעית בידי יהודים] ע"י[13] ישראל, מה שמפורש צוחתי שהזריעה, וכל מלאכות שהן מה"ת[14] אסורות ע"י ישראל, אפילו אחרי המכירה. ובודאי כ"מ[15] שנענשו בשביעית הי'[16] מפני שלא שמעו את ההוראה ע"פ[17] גדרי'. ולו שמעו להנצל מחשש של תורה, ועשו ע"י ישראל רק מידי דרבנן, אז אפילו אם ההוראה היא ח"ו[18] שלא כדין, אז יש עמוד לסמוך דבשוגג בדרבנן אפילו כפרה א"צ[19], [יש על מה לסמוך, שהעובר בשוגג על איסור דרבנן אינו צריך אפילו כפרה] וק"ו[20] שאין עליו עונש ח"ו. ולא הי' הדין נותן לכ"ת[21] לבגוד באהבה מושרשת שלנו, הנוסדת מעולם על יסוד קדושה וטהרה תל"י[22], ע"י עובדא זו.

ועל טענתו השני', אודיעו שכמאז כן היום הנני מתעב את הרע של הרשעים, ואת החלק הטוב שבהם לעולם הייתי מוקיר, ואוהב, כי חלק ד' הוא. [על פי דברים לב, ט] ומי שזוכה לטעום באמת טעם רזי תורה, יודע הוא כי כל העבודה השלימה רק ע"ז[23] היא בנוי', לקרב רחוקים וללקט ניצוצי הקדושה מכל מקום שנתפזרה ולענין דיעות צריכים ללמוד בעיון את המקורים שלהם, בשקידה כראוי לתורה לשמה.

ובעוה"ר[24] העוסקים רק בלבושי התורה הנם טועים בזה מאד, ד' ירחם עליהם ויסלח להם בגודל חסדו. ותל"י[25] לבי מלא אהבה וידידות בשלהבת אש קודש, לכל שלמי אמוני ישראל, וביחוד לת"ח[26] יראי ד' באמת, לכ"ח וחד לפי מדריגתו, [לכל אחד ואחד לפי מדרגתו (ארמית)] ועם כל זה כשאני רואה גם בריקנין שבנו איזה מדה טובה, איזה יושר ואמת, או גם שיחה נאה ודרך ארץ, אני מקרבו בשביל זה. ואקוה תמיד שעי"ז[27] יחזרו למוטב אם הרבה או מעט, ואפילו אם יגרום כח ההתקרבות, שרעיון כ"ד של תשובה מיראה או מאהבה יתכנס בלבבם על רגע אחד, כדאי כל הטורח שבעולם. ומי שהוא שם לבו על דרכיו, וכבוד שמים וכבודן של ישראל חביב עליו יותר מכבודו, יבין את אמתת דרך הקודש הזאת ויכיר את ערך יקרתה.

ומה שטוען שהם אומרים שאני משלהם ח"ו. הנה הובטח א"א[28] ע"ה[29] "ונברכו בך כל משפחות האדמה". [בראשית יב, ג] ובכל הנביאים והצדיקים הראשונים, אפילו אוה"ע[30] מתפארים בהם, וכי זהו פגם לכבודם ח"ו. ת"ל[31] אני איני מכוין למצא ח"ו חן בעיניהם ולא בעיני כל בריי, ועיקר מחשבתי תל"י היא בלתי לד' לבדו, ב"ה וב"ש[32]. [ברוך הוא וברוך שמו]

ומה שמתמה איך יערב לי אוכל, בראותי את ה"מגילה" שכתבו הני בריוני. תמיהני וכי מדמה כ"ג באמת שאוכל ערב לי, ידע שאין הדבר כן, אלא אין שיעור לצערי הגדול שממש נחליתי מזה על עלבון תוה"ק[33] מיד הפריצים. אבל חשבתי דרכי שלצאת במחאה, אין בו מועיל, שזה יהי'[34] כהוספת תבן על מדורה, שבודאי היו מוצאים ע"י סגנון המחאה גופא מקום להוסיף סרה, והייתי מוכרח לאחוז בפלך של שתיקה, [לנהוג בשתיקה] דוקא מפני כבוד התורה. ותמיהני על כ"ת[35] שכבוד התורה וחבתה ממלאים את לבו, איך לא השכיל לדון אותי לכ"ז, מה שהיא חובה גם לעומת הדיוט שבישראל.

וביותר גדלה תמיהתי, ע"מ[36] שתמה עלי מדוע לא פרסמתי שאני מתחרט על שעקרתי שמיטה מארצנו [כלומר: שבזכות היתר המכירה ביטלתי את מצוות השמיטה] הקי'[37]. איך מיחס לי דבר שלא עלה על דעתי, איזה עקירה עשיתי, וכי בשביל שראיתי בבקיאות מצב הישוב שהוראה זו שיצאה מכמה ת"ח[38] חשובים שבכל אופן בעלי הוראה הם, - אפילו אם נפקפק בגאונותם כשיטת כ"ת. ואני בעניי איני מבין כלל על גאונות, - היא הוראה מוכרחת גם בשביעית שעברה, ולא להתיר הוצרכתי, אלא להיפך לראות שעכ"פ[39] תעשה מכירה, כדי שלא יהי' המכשול יותר גדול בלא שום צד היתר, אומר כ"ת עלי שעקרתי שמיטה מאה"ק[40], שרא ליי מריי. [ישרה לו אדונו, כלומר: ה' יסלח לו (ארמית)] וביחוד תמיהני על עצתו לצאת לחו"ל[41] לקבל רבנות, שממש אם יתנו לי מלא חללא דעלמא [מלוא חלל העולם (ארמית)] בשביל רגע אחד של נשימת אוירה הקי' של א"י[42], ולעומת זה אם כל כסף וזהב שבעולם יתנו לי בשביל נשימה אחת של אויר הטמא של ארץ העמים, בוז אבוז להם, זולת אם יזדמן איזה צורך גדול בשביל קדושה כללית, שאז הבטיחונו קדושי עליון שכשיוצאים לחו"ל ע"מ לחזור באופן המצווה ע"פ התורה הולך אויר א"י עם הדבק באהבת ידידות קדושתה, ובדרך רוחני גם המקום שעומד עליו יש בו קצת בחי' קדושת א"י, אבל לעזוב את מקום בית חיינו, ולצאת לחו"ל, שדומה כעובד ע"ז, תמה אקרא על עצה כזאת שתצא מפי גברא רבה דכותי' נ"י[43].

ואת ה"שבת הארץ" לא פיזרתי כלל. בתחילה חשבתי להדפיס רק את ההלכות שסדרתים לעצמי כדי להורות הוראה לשומרי שביעית הבאים לשאול על פרטי דברים, ואח"כ[44] כאשר ראיתי שהרשעים חפצים שלא ימצא שום מתיר בדרך הפקעה שבעולם, כדי שיוכלו לצאת בפומבי ולהגיד בריש גלי שצריך הישוב לפרוק לגמרי את עול המצות ח"ו, שהרי בין כך וכך הכל אסור, ואז היתה הפרצה נוראה לא רק בענין שביעית, אלא בכל עניני מצות התלויות בארץ ובכל עניני היהדות, שכך הוא הדרך כשאדם חושב עצמו לרשע הוא מתפרץ יותר ויותר, כמש"כ[45] הספרים בפי' א"ת[46] רשע בפ"ע", ובטעם התשובה, על פסוק כי עמך הסליחה למען תורא - הייתי מוכרח לכתוב בזהירות גדולה דברים של מליצת זכות על הסומכים על ההיתר", שכבר יצא ונתפרסם, מבלעדי, ע"י הגרי"א[47] והרב הספרדי אלישר ז"ל[48], ועוד כמה מפורסמים.

ובאמת אע"פ[49] שטעם יחידי אין על היתר זה בבירור, אבל מכל הסניפים יחד, יוצא ענין ברור שאין כח עכ"פ[50] למחות בחזקת יד, במקום הפסד של מליונים, ויסוד הישוב ע"פ הטבע והמצב.

והנה מה שכתב בהקדמת ספרו לא ראיתי כי לא נתכבדתי ממנו בו, ובהזדמנות לא נזדמן לי. אבל אם כ"ת סובל מתרעומות של חכמים כאלה על שלמד זכות עלי, הנני מרוצה לסבול תרעומות על שאני מלמד זכות על מאות ואלפים מישראל, שנהגו בהיתר ע"פ הוראה זו בשמיטות שעברו עד כה. ומש"כ[51] שכתבתי בהסכמה לס' נחמת קא"י[52] להתיר בקביעות, ח"ו לא תהא כזאת בישראל. ותמיד בכל יום הנני מצפה לתשועת ד' על עמו, שירחיב את גבולם, באופן שיוכלו לקיים את קדושת השביעית כמאמרה כדורות הראשונים, בלא שום הפקעה והערמה כלל. ואם נבוא לחוש על כל מי שרוצה לתן כונה זרה בדברינו, כדי להתלונן, אין לדבר קץ. ומי בכל גדולי ישראל שנמלטו מתלונות ודיבות עם.

וע"ד[53] היתר ההוצאה ישר כחו דמר הדר"ג[54], שמחפש תקנה למסחר ישוב אה"ק[55] שחיי נפשות רבות תלוים בו. אנכי צירפתי עם ההיתר שיהי'[56] בדרך הבלעה, עם שכר הפעולה, והמכשירין והכלים, ומפורש יהי' חתום באגרות-המסחר שאין מקבלים על גוף הפירות והיין שום מחיר. ונימוקיו של כ"ת איני יודע כעת.

אבל אם לא ימצא איזה היתר על הזמירה הנהוגה, שבאמת אינה זמירה כלל, כ"א[57] קיצוץ קנים, אז יחרבו הכרמים כולם, לפי טבע של המורכבים דהאידנא ואם כונת כ"ג היא על הזמירה הערבית שקוצצים קצוות הענפים, וזהו רק להוסיף פירות והיא בודאי אסורה מה"ת, אבל רובם אין נוהגים בה. והזמירה הנהוגה מחדש, שלא היתה נוהגת כלל בימי חז"ל[58] וק"ו בשעת מ"ת[59], אינה ודאי ממלאכות של תורה, ואולי גם אי' דרבנן אין בה כשיתכוין לעצים, ואכ"מ[60]. ואם נוכל להשתוות בענין זה, מה טוב ומה נעים לעשות טוב עם ישראל, להרחיב את מסחר היין, ורבים יודוהו ומד' תהי'[61] משכורתו שלמה.

ומש"כ כתר"ג ע"ד יראת העונש בזה ר"ל, כבר אמרתי למר, שמי שצריך לעשות דבר הנוגע לכלל ישראל, מחוייב הוא שלא להשגיח כלל על עניניו הפרטים, לא מעניני עוה"ז[62], וגם לא מעניני עוה"ב[63], כ"א

לעשות מעשיו לש"ש, איך שמתברר לו ע"פ התורה ויראת ד' האמיתית. ונאמר בתדב"א[64] שלירא שמים בכל כחו אומרים לו לפעמים אל תירא, ודי לא ימנע טוב מהולכים בתמים.

ומש"כ כ"ג שאגלה את דעתי שהוריתי רק הוראת שעה, באמת גם הוראת שעה לא הוריתי, רק סדרתי את הענין הנהוג שלא יהי' הפקר גמור, וכתבתי מפורש שהדבר תלוי בכח ב"ד[65] יפה בכל שמיטה. ויה"ר[66] שיבא משיח צדקנו ב"ב[67], ונזכה לשמח לפני השי"ת[68] בחבת ידידות קיום כל מצותיו, ובפרט מצות קדושת הארץ, בכל לב ובכל נפש, בחסד ד' על יראיו.

ובסוף דבריו העיר כ"ג ע"ד חידוש אהבתינו, הנני אומר שמצדי לא סרה האהבה מאז התקשרנו בעבותות הידידות, ונאמנים עלינו דברי חז"ל הקדושים שאהבה שאינה תלוי' בדבר אינה בטילה לעולם'.

אשרי חלקו דמר הדר"ג, שזכה להיות חפשי מעול הציבור, ויוכל להתבודד ולעסוק בשלימות האמיתית, ואני עני הנני מיוגע ומוטרד כל היום ממשא עבודת עם ד' אלה, שכל שעשועי הוא רק מה שאני מזכיר את עצמי, כי על אדמת הקודש, ועל הארץ שקרא הוא יתברך חבל ונחלה וכל לשונות של חבה, עומדות הן רגלי, ובו בטח לבי שיעזרני ע"ד כבוד שמו שלא תצא ח"ו תקלה מת"י, ולא יאמר פי דבר שלא כרצונו, ויאר פניו על עמו, ויסלח לכל חטאתיהם ופשעיהם לא יזכרו עוד, ובלב כולם כאחד, גם לרבות הרשעים הגמורים, יתן לשוב בתשובה שלימה לפניו, ולכולם ישים ברכה ואחרית שלו'[69] ואלו ואלו עתידין ליתן ריח". ואנא מזרעא דאהרן קא אתינא, שחסד היא פעולתו, והשלו'[70] מדתו, והאמת סגולתו, וכל ישעו וחפצו היא צפיית ישועת גוי קדוש, ורוממות קרנו, על הר קדשו.

והנני חותם בברכה, ובברית אהבה, כמאז, וכמים הפנים א"פ[71], ידידו

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. לכ' - לכבוד
6. כו' - וכולי (וכן הלאה)
7. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
8. רידב"ז - רבי יעקב דוד בן זאב
9. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. ע"ד - על דבר
12. כ"ג - כבוד גאונו
13. ע"י - על ידי
14. מה"ת - מן התורה
15. כ"מ - כל מקום / כל מה (ש...)
16. הי' - היה
17. ע"פ - על פי

18. ח"ו – חס ושלום
19. א"צ – אין צריך
20. וק"ו – וקל וחומר
21. לכ"ת – לכבוד תורתו
22. תל"י – תודה לא-ל יתברך
23. ע"ז – על זה (ובהמשך האגרת, "כעובד ע"ז": עבודה זרה)
24. ובעוה"ר – ובעוונותינו הרבים
25. ותל"י – ותודה לא-ל יתברך
26. לת"ח – לתלמידי חכמים
27. שעי"ז – שעל ידי זה
28. א"א – אי אפשר
29. ע"ה – עליו השלום
30. אוה"ע – אומות העולם
31. ת"ל – תודה לא-ל
32. וב"ש – וברוך שמו (אחרי "ב"ה"); בציון מקור: ובית שמואל
33. תוה"ק – תורתנו הקדושה
34. יהי' – יהיה
35. כ"ת – כבוד תורתו
36. ע"מ – על מה
37. הק' – הקטן
38. ת"ח – תלמידי חכמים
39. שעכ"פ – שעל כל פנים
40. מאה"ק – מארץ הקודש
41. לחו"ל – לחוץ לארץ
42. א"י – ארץ ישראל
43. נ"י – נרו יאיר
44. ואח"כ – ואחר כך
45. כמש"כ – כמו שכתב
46. א"ת – אל תקרי / אל תעשה – לפי ההקשר
47. הגרי"א – הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות י, א (למשל: יעקב + אברהם) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
48. ז"ל – זכרונו לברכה
49. אע"פ – אף על פי
50. עכ"פ – על כל פנים
51. ומש"כ – ומה שכתב
52. קא"י – קרקע ארץ ישראל
53. וע"ד – ועל דבר
54. הדר"ג – הדרת גאונו
55. אה"ק – ארץ הקודש
56. שיהי' – שיהיה
57. כ"א – כי אם
58. חז"ל – חכמינו זכרונם לברכה
59. מ"ת – מתן תורה
60. ואכ"מ – ואין כאן מקום (להאריך)
61. תהי' – תהיה
62. עוה"ז – עולם הזה
63. עוה"ב – עולם הבא
64. בתדב"א – בתנא דבי אליהו

65. ב"ד – בית דין
66. ויה"ר – ויהי רצון
67. ב"ב – בני ביתו
68. השי"ת – השם יתברך
69. שלו' – שלום
70. והשלו' – והשלום
71. א"פ – אל פנים (כמים הפנים לפנים)